

В. Ю. Сікорська,

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

ДОКУМЕНТАЛІЗМ ЯК ПРИКРЕТНА РИСА СУЧАСНОЇ ПРОЗИ: ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ «МІЖ ЧАСОМ І МОРЕМ. КОЛЕКЦІЯ НЕВИГАДАНИХ ІСТОРІЙ»

У статті зосереджено увагу на основних рисах сучасної документальної літератури у межах одного тексту. Звернено увагу на характеристику тенденцій і традицій документального письма. Акцентовано увагу на основних рисах документалістики, а також кореляції художнього та документального на прикладі аналізу твору Григорія Гусейнова «Між годиною і морем».

Ключові слова: автор, дискурс, документальна література / документалістика, жанр, кореляції, нарратив, стиль, художня література.

FICTION AS A DISTINCTIVE FEATURE OF MODERN PROSE: GREGORY HUSEYNOV «BETWEEN TIME AND SEA. A COLLECTION OF TRUE STORIES»

Today there is an interest in searching of new forms in literature, which is focused on the nodal points of society and trying to shape the desire of the authors to go beyond the limits of the genre. Therefore, scientists predict artistic and documentary prose paramount place in the multicultural space.

Documentary literature quantitatively and qualitatively connected with the person's life and epoch, are a kind of symptom in existential maturity literature, borrowing from different genres, compositional techniques, stylistic factors, polyphonism forms, high emotional tone and a moral objective. However, the researching field of documentary prose is not complete, since literary criticism is only in beginning to respond to the phenomenon of documentary within the fiction.

The bright representative in the reproduction of the symbiosis of documentary and art in contemporary Ukrainian literature can be called Gregory Huseynov. The article focused on the main features of non-fiction within the same text. Attention is drawn to the characteristic trends and traditions of documentary letters. The attention is focused on the main characteristics of documentary, and the correlation of artistic and documentary on the works of Gregory Huseynov «Between time and sea».

In the text the author captures the temporal boundaries that describe real space, make reference to epistolary and archival documents. The reality in a special way is considered, capturing the reader's attention on the Human instrument, his image, which is a reflection of the history and embodiment of the author's perception. He naturally gets along with factual information, art framing, which creates a sense of aberration, because the authenticity allows for deviations through a revival of history.

Enter the facts and names in the artistic fabric of the work requires the artist's subordination of the flow of information from a single author's ideas, which gives the opportunity to define a clear writer's position. Gregory Huseynov is known for their special attention to the history of real families and cultural context of Ukraine, where through the prism of representations of an individual is shown the historical experience of a nation.

Key words: author, discourse, fiction / documentary, genre, correlations, narrative, style, literature.

ДОКУМЕНТАЛИЗМ КАК ОТЛИЧИТЕЛЬНАЯ ЧЕРТА СОВРЕМЕННОЙ ПРОЗЫ: ГРИГОРИЙ ГУСЕЙНОВ «МЕЖДУ ВРЕМЕНЕМ И МОРЕМ. КОЛЛЕКЦИЯ НЕВЫДУМАННЫХ ИСТОРИЙ»

В статье сосредоточено внимание на основных чертах современной документальной литературы в пределах одного текста. Обращено внимание на характеристику тенденций и традиций документального письма. Акцентировано внимание на основных чертах документалістики, а также кореляции художественного и документального на примере анализа произведения Григория Гусейнова «Між часом і морем».

Ключевые слова: автор, дискурс, документальная литература / документалістика, жанр, корреляции, нарратив, стиль, художественная литература.

Сучасне письменство є явищем складним і неоднозначним, проте художній процес відбувається досить динамічно. На межі другого і третього тисячоліття спостерігається своєрідний інтерес до пошуку нових форм у літературі, концентруючись на вузлових або й переламних моментах життя суспільства та намагаючись сформувати прагнення сучасних авторів вийти за межі одного жанру. Такий запит мистецтва вимагає від літературознавчої науки активного реагування – відгукуватись теоретичними розвідками на кожен новий експериментальний мистецький крок.

Наукова кореляція документального та художнього у царині вітчизняної літератури представлена рядом монографічних і дисертаційних праць, що дають можливість говорити про активність у цій площині дослідження. Свого часу ми розглядали цю взаємодію у площині історичного роману [11]. Сучасні науковці, зосереджуючись на художньо-документальній прозі, пророкують їй першорядне місце у полікультурному просторі, оскільки вона належить «до суміжних родо-жанрових утворень, а отже, знаходиться на перехресті художньої літератури, літературознавства, літературної критики, публіцистики, різних наукових дисциплін» [4, с. 49].

М. Коцюбинська, осмислюючи феномен документальної прози, орієнтує «на збереженні пам'яті та новому осмисленні минулого, ...перетину й синтезу окремих індивідуальних «правд» [9, с. 6]; О. Галич визначає важливою ознакою індивідуальне трактування суспільно-політичних подій і явищ важливих для життя народу, із «глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора та внутрішнім світом героїв, соціальною і психологічною природою їхніх учинків» [4, с. 47]; І. Савенко наголошує на подвійному навантаженні документальної літератури – «сильному психологічному чиннику, що примушує людину вірити в реальність зображуваного, та художньому чиннику, що залучає читача до аналізу дійсності» [10, с. 23]; М. Варикаша наголошує на відтворенні реальних подій минулого «за рахунок фіксації, осмислення й розкриття внутрішньої суті фактів та явищ» [3, с. 28].

У цьому ключі цікавою є ще думка І. Денисюка, який зазначає: література факту налаштована на передачу живого безпосереднього враження від дійсності. Листи, мемуари, щоденники, есеї, за його словами, можуть бути «рапаві, вільні, свавільні. Ця форма легка для опанування – сідай і пиши. Тут треба тільки одного... геніальності!» [8, с. 5].

Це дає підстави говорити про універсальність документальної літератури, оскільки вона кількісно і якісно пов'язана з життям людини та епохи [10] та є своєрідною ознакою екзистенційної зрілості літератури, запозичуючи у різних жанрів композиційні прийоми, стильові чинники, поліфонізм форм, високий емоційний тонус і моральні надзавдання. Проте поле дослідження документальної прози є не повним, оскільки літературна критика лише починає відгукуватися на феномен документалістики в межах художньої літератури.

Яскравим представником у відтворенні симбіозу документального і художнього в новітній українській літературі можна назвати Григорія Гусейнова, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка і цілої низки інших

відзнак, активного культурного діяча, краєзнавця, редактора відомого літературного журналу «Кур'єр Кривбасу» (1994), засновника премії «Глодоський скарб» (2007).

Автор прозових книжок «Незаймані сніги» (1993), «Чаша ювеліра Карла Фаберже» (1995), «Станційні пасторалі» (1999, 2005), «На землі на рідній...» (у трьох томах, 2000–2005), «Господні зерна» (у десяти книгах, 2000–2005), «Тіні забутого парку. Малюнки з уяви» (у двох книгах, 2007), «Піщаний Брід та його околиці» (2007), «Тіні забутого парку» (2007), «Незаймані сніги» (у трьох книгах 2010), «Повернення в Портленд» (2011), «Між часом і морем» (2013), один із творчо найактивніших українських письменників, без якого важко уявити сучасний літературний процес.

Григорій Гусейнов – один із тих письменників, які визначають сьогодні обличчя вітчизняної документалістики. Постмодерністська кореляція художнього і документального, відчуття смаку слова, уміння показати історію на власний манер, але без особливої аберації, підведення читача до особливого трактування забутих чи невідомих постатей – це ті особливі ознаки, що дають можливість письменнику бути упізнаваним у літературному потоці.

Книжка «Між часом і морем. Колекція невігаданих історій» (2013) складається з двох частин – «Тонка калинова гілка» та «Гість у царстві степу». Як зазначив у одному з інтерв'ю відомий критик Михайло Слабошпицький, цей твір «найяскравіший з усієї творчості Григорія Гусейнова, попри навіть давню важливу присутність його «Господніх зерен» у нашій літературі» [2].

Зображувані події «Тонкої калинової гілки» відтворюють історію життя онучки Варфоломія Шевченка, прямої родички Великого Тараса, її кохання з російським письменником Леонідом Андреевим, життєві долі синів: старшого Вадима – широко відомого і Даниїла – молодшого, призабутого часом та історією, *«де домінуючою ознакою було утвердження по-рядності за будь-яких критичних ситуацій і у якій в один вузол зв'язалися долі нащадків Тараса Шевченка, місто Корсунь на Черкащині, подарунки видатного родича крихітній Прісі (на книжці «Робінзон Крузо» поет написав: «Любий Прісі на пам'ять од дядька Тараса Шевченка. 1859. сентябрь 12), містечко Голованівськ на Південному Поділлі, класик російської літератури, холеричний напівбожевільний Леонід Андреев, учасник французького Оперу Володимир Сосинський і на додачу до них скромний криворізький гірник з вулиці Клубної»* [7, с. 203]. Далі цитуватимемо за цим виданням.

Колосальний фактаж першої, необ'ємної як для Гусейнова, частини є осмисленням суспільно-культурних подій та життєвого шляху реальних історичних осіб і важливою для життя українського народу проблеми. Документалістом здійснено спробу за законами художньої творчості дослідження із залученням істинних документів свого часу, глибоке співвіднесення власного духовного досвіду з внутрішнім світом героїв, соціальною та психологічною природою їхніх учинків.

Автор чітко фіксує часові межі, наводить описи реального простору з фіксуванням міст, поселень, вулиць, робить посилення на епістолярій, архівні документи – все це вчергове підкреслює приналежність тексту до документальної прози. Реальність по-особливому осмислюється (текст перенасичений іменами), фіксуючи увагу читача на Людському документі, його образі, який є відбиттям історії та втіленням авторського її сприйняття. Саме в тому виявляється цінність цієї переосмисленої дійсності.

Та ще особливість тексту полягає й у тому, що Григорій Гусейнов підходить до нього з неабиякою художньою майстерністю, де документальний фактаж природно уживається з художнім обрамленням, яке аж ніяк не створює відчуття аберації, оскільки справжність допускає певні відхилення через оживлення реальної історії.

Вимальовуючи історію життя сина Леоніда Андреева, митець подає читачеві свою позицію щодо викладу матеріалу через приклад трактування автобіографічної повісті Вадима Леонідовича «Дитинство» (1960): *«... Автору важливо було не поспішати, час від часу зупинятися на подробицях, що виринали в нього, самому повертатися в знайомі реалії, в давні звичні ситуації, де сльози й посмішки, розмови, побут, кольори й пахощі»* (с. 113). Цитата визначає темп не лише Андреева, але й самого Гусейнова.

Це дає можливість говорити про універсальний характер документальної літератури, що не лише зображає життя особи, а й привідкриває завісу на трактування фактажу подій із її життя та допомагає відчувати новий погляд на відтворену епоху, посилюючи зацікавлення минулим і повертаючи на літературну орбіту імена забутих громадських і мистецьких діячів. Гусейнов це називає *«складною родинною долею»* (с. 124), впливаючи на читача особливим відбором фактів, авторським коментарем, інтерпретацією. *«Історія – надто вразлива залузь, щоб бути до кінця достовірною»* – іронізує автор (с. 15).

Характерною особливістю аналізованого тексту є те, що письменник не лише фіксує, реконструює, а й умотивовує читача переосмислити тяглість історії. Ми погодимось з думками Л. Тарнашинської та М. Коцюбинської [9, с. 5], які спільні в міркуваннях щодо орієнтації не лише на збереження народної пам'яті, а й на новому екзистенційному осмисленні минулого, на стереоскопічності історичної картини внаслідок зіткнення часом різних точок зору, перетину й синтезу окремих індивідуальних «правд» та на самоідентифікації автора. Тому творчі шукання письменника наштовхують читача на спробу осмислення Людини в усіх її кореляціях із простором і часом, налаштовуючись на своєрідну екзистенційну площину сприймання невігаданої художньої історії.

Текст ґрунтується на фактах, зібраних документах, спогадах очевидців (варто згадати збирача старовини одесита Григорія Зленка, який листувався з Вадимом Андреевим, першим написав про Олександрю Велигорську), де історичний і художній матеріал вступають у специфічну взаємодію, даючи можливість побачити суцільну павутину історії, відчувати тяглість загальнокультурного процесу та оцінити історичний, ідеологічний, географічний, морально-естетичний колаж. *«Одна й та сама історична особа чи подія опиняється в фокусі суб'єктивних різноспрямованих оцінок, і це зумовлює повноту й неоднозначність характеристики»*, – як свого часу влучно підмітила Михайлина Коцюбинська, даючи загальну характеристику документальній прозі [9, с. 10].

Не зважаючи на переважання тексту документальним фактажем, художнє начало займає в творі недрюгорядне місце представлено в описах природи, інтер'єрів, у чисельних ліричних та філософських відступах:

«Степ – інша реальність, що стоїть поза звичайним побутуванням. Тут щохвилини, ніби в дитячій іграшці з кольоровими скельцями, відбуваються дивовижні метаморфози, безкінечний, фізично відчутний рух часу, ніким не зафіксований простір, що його в Степу не можна вважати матеріальним, а на додачу виникає бурхлива уява, яку для митця цей простір вивільняє» (с. 14).

На одній із літературних зустрічей Гусейнов визначив вектор власної діяльності: *«Наше пробування в цьому світі – це суцільний ланцюг утрат, забуття імен, постатей непересічних людей, які мали освіту, талант, неабияку волю, робили великі справи, були воістину подвижниками. Творами я хочу перервати цей потік безпам'ятства, адже інформація про них може так багато дати сучасному поколінню, нашій культурі в цілому»*. А для цього потрібно уповні зануритися у художньо-документальну реальність, сміливо поєднуючи факти, на перший погляд зовсім некомпоновані, думками та роздумами.

Уведення фактів та імен в художню канву твору вимагає від митця підпорядкування потоку цієї інформації єдиній авторській ідеї, що дає можливість визначити чітку письменницьку позицію, яку він презентує читацькій аудиторії, оскільки він є не просто збирачем фактичного матеріалу:

«...Сфросинія Варфоломійвна (в сім'ї частіше називали її Прісею) – це дочка Варфоломія Григоровича Шевченка, троюрідного брата й свояка геніального українського поета... відомо, що Софія Варфоломійвна Шевченко, усиновила й виховала Арсенія, незаконнонародженого сина своєї племінниці Віри Миколаївни Прохорової (Воскобойникової). У свою чергу, чарівна Вірочка близько зналася, зосібна, з Марією Тоблевич» (с. 36); «Катерину Велигорську (старшу доньку Прісі – В. С.) записали до навчальні Чібісової, де приблизно тоді ж училася Варвара Покровська, майбутня мати Михайла Булгакова» (с.83); «...Іван Бунін згадав загалом побіжну зустріч з молодятами в причорноморському місті, з роками не забулася йому й весела Шурочка Велигорська (ще одна донька Прісі, дружина Леоніда Андреева – В. С.)» (с. 108).

Цей ланцюжок випадкових чи передвизначених зустрічей можна було б продовжити, позаяк факти поєднані спільним художнім поглядом скерованим на неймовірні вузли історії, яка своєю тяглістю підтверджує факт несфальшованої реальності. Дослідник у «Невигаданих історіях» змальовує заплутані родинні сплетіння, наштовхуючи читача на вибудовування генеалогічного дерева не лише окремих родин, а на представленні справжнього заглиблення в історію нації. Адже через відчуття-сприйняття роду формується думка про приналежність до нації, «без чого вимріяне громадянське суспільство так і залишиться в царині мрій...» [9, с. 30].

Ось як Гусейнов проводить тонку паралель між нащадками Андреева та Шевченком: «Чи тримали в своїй хаті «Кобзаря»? Чи читала бабуся внукам безсмертні поетові рядки? Ні, згадок про це так само не збереглося, натомість замінила все світла пам'ять про могутнього духу літню українку та про дивом на ту пру це вицілілі малоросійські барвисті стрічки. От, здавалося б, і все. Однак легкі, осяяні неусвідомленою пам'яттю, кісники якимось дивом насправді втримували на собі безцінне духовне минуле родини... Вже потім, у середині 1960 років, плануючи написати про все це в листах до Одеси, він (Вадим Андреев – В. С.) обіцяв провести розрахунки, але не встиг» (с. 89). Як митець Григорій Гусейнов славиться особливою увагою до історії конкретних родин та культурологічного контексту України, де через призму представлення поодинокого, індивідуального показано історичний досвід української нації.

Отже, твір «Між часом і морем» є підтвердженням не лише інтересу, а й потребою у використанні документа в літературі не задля історії особистостей, а задля особистої історії, де представленим є історичний факт, пропущений через авторське осмислення. Наше дослідження окресленої проблематики не є вичерпним і її подальший розгляд допоможе краще осягнути сутність документальної літератури та доробку сучасного письменника Григорія Гусейнова зокрема.

Література:

1. Акіншина І. М. Жанрово-стильові особливості художньо-біографічної прози 80-90-х років XX століття: Дис. ... канд. філол. наук / І. М. Акіншина – Луганськ, 2005. – 19 с.
2. Бондаренко С. Степ – це держава // Літературна Україна, 17 жовтня 2013 року, №40, с.1-2.
3. Варикаша М. М. Література non-fiction: поміж факто і фікцією // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Випуск XXIII. – Частина 3. – С. 28–39.
4. Галич, О. А. Термінологія сучасної документалістики / О. А. Галич // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – Вип. 26. – С. 47–49.
5. Галич О. А. У вимірах non-fiction: щоденники українських письменників XX століття: монографія / О. А. Галич. – Луганськ: Знання, 2008. – 200 с.
6. Галич О. А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи / О. А. Галич – Луганськ: Знання, 2001. – 246 с.
7. Гусейнов, Григорій. Між часом і морем. Колекція невігданих історій / Г. Гусейнов. – К.: Ярославів Вал, 2013. – 720 с.: іл.
8. Денисюк І. Людина в катаклізмах епохи: майстерність мемуариста // Крушельницька Л. І. Рубали ліс...: (Спогади галичанки) / НАН України; Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника / В. М. Трипачук (упоряд. і ред.). – 2. вид., доп. і випр. – Л.; Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 2001. – 260 с.
9. Коцюбинська М. Історія, оркестрована на людські голоси: екзистенційне значення художньої документалістики для сучасної української літератури / М. Коцюбинська. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 70 с.
10. Савенко І. Л. «Документалізм як прикметна риса сучасного письменства: тенденції і традиції» // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – № 19 (182), 2009. – С. 20–26.
11. Сікорська В. Ю. Художній часопростір в історичних романах Павла Загребельного / В. Ю. Сікорська // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – Кіровоград, 2007. – 20 с.

УДК 811.133.1: 316.346.2: 070-055.2

О. В. Соболева,

Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

АКТУАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНО-КУЛЬТУРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ГЛЯНЦЕВИХ ВИДАНЬ

Серед друкованих інформаційно-розважальних ЗМІ найбільшою популярністю користуються у сучасному світі видання для жінок. Саме з появою міжнародних глянцевих видань в історії існування жіночого журналу відкрились нові перспективи та підходи до вивчення мовлення ЗМІ. У статті розглядається актуалізація гендерно-культурної диференціації глянцевих видань, яка вибудовується на основі певних стереотипів, норм асоціювання та соціальних ролей. Глянцеві видання набувають статусу особливого когнітивно-комунікативного феномену з фемінним акцентом.

Ключові слова: когнітивний феномен, феміністична лінгвістика, концепт, андроцентричність.

GLOSSY MAGAZINES: ACTUALIZATION OF GENDER AND CULTURAL DIFFERENTIATION

Among the print entertainment media the women magazines are the most popular in the modern world. It is the integral part of today's society as a part of mass media communication they have a power to influence the perception and opinion of mass audience. It is with the apparition of international editions in the history that are opening the new perspectives and approaches to the media language analysis. Woman, her life and problems started to be reflected in the papers and periodicals at the turn of the 17th and 18th century with the arrival of the first woman's magazine. The success of magazines is to some extent influenced by today's life style, which demands to live fast. An average reader looks for «escape reading» together with the availability and affordability, which magazines offer. Woman's magazine as a composition of unrelated parts (articles,